

Konverze jako individuální duchovní cesta: problematika konverzí v rámci alternativní spirituality

Jana Nenadalová

Úvod

V tomto kurzu jsem se často setkala s teoriemi, které pracovaly se vztahem jedince k nábožensky orientované (a mnohdy institucionalizované) skupině jako s důležitým aspektem konverze. Napadla mě proto otázka, jak by se taková vybraná teorie mohla vypořádat s autobiografickými narativy jedinců, kteří se v internetovém prostoru prezentují svojí čistě individuální „duchovní cestou“ z rámce detradicionalizované spirituality. Protože ve sféře alternativních spiritualit lze za obvyklé považovat právě principy individualizace, eklekticismu i komercializace (Ondrašínová, 2010, srov. Pike, 2004), rozhodla jsem se autobiografické narativy, které často vídám na webových stránkách různých léčitelů, šamanů a dalších poskytovatelů alternativních služeb analyzovat také jako svého druhu konverzní. Vybrala jsem si stránky „Amarhea Solaris – Šamanské semináře“, jelikož autorka zde poměrně podrobně popisuje svůj životní příběh s ohledem na (z jejího hlediska) významné posuny v osobní spiritualitě a praxi. Tyto výpovědi rámcově rozeberu optikou teoretického přístupu Fabrice Clémenta, přičemž se pokusím zhodnotit validitu jeho naturalizující teorie náboženské konverze právě vzhledem k individualizovanému pojetí spirituality.

Teoretická východiska

Pro začátek bude nutné se vypořádat s Clémentovým pojetím konverze. Ačkoli ji v textu nikde přímo nedefinuje, z příkladů, které vybírá jako podklad pro své argumenty, není těžké si jeho koncept odvodit: podobně jako pro starší generace badatelů v této oblasti je pro něj konverze realizovaná tzv. *bodem obratu* (např. Lofland a Stark, 1965: 870; srov. Clément, 2003: 76). Konvertita je přitom chápán buď jako *aktivní* „hledáč pravdy“, nebo jako *pasivní* následovník charismatického lídra, který získává do řad svého hnutí jedince v křehkém duševním stavu osamělosti, ztráty životního smyslu apod. Druhý zmiňovaný identikit konvertity přitom považuje Clément dokonce za častější (Clément, 2003: 81), a spojuje tak ve své teorii tzv. pasivní paradigma, často užívané už v rámci brainwashingových teorií konverze, dohromady s paradigmatickým aktivním, které počítá s jedincovou vlastní snahou nalézt či vykonat nějakou osobní transformaci, jak o něm mluví např. Richardson (2003: 163).

Jádrem Clémentovy teorie je přitom představa o existenci „kognitivní emoce“ či „explanačního orgasmu“, tedy silné emoční odměny, která lidský druh už od dětství motivuje k nalézání účinných řešení v rámci okolní kauzální reality. Proto je podle Clémenta možné, aby zkušený či charismatický řečník – např. právě lídr nějakého náboženského hnutí – obešel náš „kognitivní filtr“, kterým se lidský mozek brání proti manipulátorům, lžím a různým potenciálně nebezpečným nesmyslům (Clément vesměs uvažuje o náboženských představách jako o nelogických, absurdních, odtržených od kauzální reality; viz 2003: 70). Schopný řečník totiž podle něj dokáže nabídnout vysvětlení dostatečně smysluplné na to, aby vyvolalo emocionální odměnu – tzv. aha moment (Clément, 2003: 74-75). Pokud jsme navíc aktivními „hledáči pravdy“, díky mechanismům podporujícím toto explanační úsilí jsme schopni dojít

k takovému aha momentu – a tím i ke konverzi – podobně jako sv. Augustin i sami (ačkoli tuto *intelektuální* konverzi považuje Clément za málo častou; 2003: 78-79). Častějším případem jsou podle něj právě konvertité pasivní, kteří se snaží nějak zlepšit nebo jen vysvětlit svoji špatnou psychickou nebo sociální situaci a tím pádem jsou otevření různým guruům a „poskytovatelům pravdy“, jak jsem již naznačila výše. Proto se také autor dotýká i další oblasti – problému evoluce pravdy, kterou vysvětluje jako soulad mezi kauzalitou světa mentálního a vnějšího (tedy že naše představy skutečně odpovídají vnějším dějům a mohou je také úspěšně ovlivňovat; Clément, 2003: 82). Nalezení úspěšného (kauzálního) řešení aktuálního problému na základě nějaké přijaté teorie nebo systému věr je pak podle Clémenta odměňováno právě explanačním orgasmem, protože nám taková teorie díky „pravdivému“ potenciálu jejich predikcí může pomoci přežít (2003: 82-83). Lidé vystavení složitým životním situacím jsou proto podle autora také náchylnější k přijetí nějakého široce koncipovaného teoretického či věroučného řešení, které jim poskytne vysvětlující odpovědi vzhledem k jejich současnému špatnému stavu i nadějná východiska z něj (Clément, 2003: 84).

Analýza

Vzhledem ke Clémentově teorii je jedním z důležitých momentů pasivní konverze určitá *krize* a z ní pramenící potřeba najít řešení. Amarhein příběh je krizí plný, dokonce je považuje za nezbytnou součást šamanismu jako takového a tím pádem i za katalyzátor vlastních schopností. Prodělané krize jí navíc postupně potvrzovaly jako validní právě způsoby řešení problémů, které spadají do rámce (alternativní) spirituality: „Z fyzických i psychických potíží, kdy jsem se nemohla ani hýbat, mě až zázračně rychle dostala metoda, jíž se od té doby naplno věnuji ... – kraniosakrální terapie.“ Lze v tomto případě ale mluvit o přijetí věroučného řešení, které jí poskytlo validní (teoretická) východiska, ačkoli se jedná o konkrétní *praxi*? „Chodila jsem bezvýsledně na rehabilitace a infuze, až jsem úplnou náhodou skončila u jedné paní, ... která dělala kraniosakrální terapii. ... Po dalších třech návštěvách u ní jsem ... byla úplně v pořádku a bez potíží. To mě přesvědčilo, že chci tuto metodu také umět a pomáhat tak lidem. ... Považovala jsem ji téměř za zázrak.“ Pokud bych toto nadšení z úspěšného vyřešení akutního problému vyložila jako explanační orgasmus, pak by Clémentův koncept pasivního přijetí věroučného systému (v tomto případě nauky spojené s konkrétní praxí) jistě dával smysl. Jenže takových událostí bylo v Amarheině životě víc:

Několik roků po přelomu milénia se rozpadlo moje manželství, které již roky neplnilo svoji funkci. ... V té době jsem objevila Matku Meeru. ... Můj život se ... rychlostí blesku změnil. Nastal sled „zázraků“. ... Po každém z daršanů u Matky Meery, jíž jsem virtuálně odevzdala starost o můj osud, se mi otevíraly nové dimenze a úrovně vědomí a nové cesty. Odešla jsem z práce, která mě nenaplňovala, a krátce na to nastoupila jako kraniosakrální terapeutka.

Opět vysvětlení, které s Clémentovým teoretickým konceptem dobře ladí – zdá se, že učení poskytnuté Matkou Meerou se stalo jakýmsi „nadřazeným teoretickým konceptem“, do něž pak Amarhea eklekticky zasazovala další alternativně-spirituální praktiky a teorie. Jakou věrouku tedy Meera nabízí?

„Daršany jsou ... v naprostém tichu. Matka položí ruce na vaše spánky a rozvazuje přitom karmické uzly, pak se vám dívá několik nekonečných vteřin hluboko do očí. ... Hovoří tak s vaší duší. Je to nepopsatelný zážitek.“

Matka Meera tak nejspíš žádnou konkrétně definovanou věrouku nemá, protože daršany fungují jako tichá praxe; Amarhea si při opakovaném kontaktu s ní odpovědi nejspíše *sama* zkonstruovala. „Aha“ momenty i pocit, že „všechno dává smysl“ – tedy kognitivní emoce – se přitom patrně dostavily v hojném počtu:

Vidím dnes zcela jasně smysl nejen svého života, ale veškerého bytí. Vzpomněla jsem si na původ své duše a na důvod proč jsem přišla na Zem, což bylo pro mě zásadní. ... Konečně jsem pochopila, proč si od malička připadám jiná než druzí lidé. ... Pochopila jsem, že boha musíme realizovat ve hmotě, protože vše je božské a právě kvůli tomu jsme my lidé tady na Zemi. Miluji lidi, miluji dokonce už i sama sebe, to bylo ze všeho nejtěžší. ... Miluji život, Zemi a svoji práci, protože to patří k mému poslání.

Závěr

Amarheina konverze by vzhledem k dané teorii byla jakousi syntézou aktivního a pasivního paradigmatu – v jejím příběhu je existenciální úzkost a krize neoddelitelná od aktivního hledání a tvorby zastřešujícího vysvětlení, komplexní „pravdy“. V rámci alternativní spirituality je skutečně běžné, že si každý jedinec odpovídající teoreticko-praktickou syntézu utvoří sám, a i hranice aktivního konvertity s pasivním se tak podle mého názoru stírají. To samé bych mohla říct i o „bodů obratu“: chvíle, kdy si Amarhea vystavená pohledu Matky Meery skládala dohromady svůj životní příběh (objevovala „pravdu“ a dostávala za ni emocionální odměnu), Clémentovým předpokladům rámcově odpovídají. Jak ale říká sama Amarhea, „celý tento proces byl složitější, než zde popisují, trval několik roků a provázely ho také krize“. Spíše bych tedy řekla, že hledat v tomto souhrnu událostí nějaký konkrétní bod, od něž už všechno bylo jinak, je víc než co jiného zbytečné. Clémentovu teorii tedy považuji za podnětnou a zajímavou, pro účely aplikace na konkrétní příklady mimo institucionalizovaná náboženská hnutí nebo historické křesťanství (jehož zdejší pojetí mi mimochodem přijde velmi vážné a nekritické) by však musela projít odpovídající rekonstrukcí.

Text je dobrý, ale uvítal by som viac kritický postoj ku Clémentovi, ktorý sa vo svojom teoretizovaní o konverzii utieka k mnohým klišé (aktívna/pasívna paradigma, bod obratu atď.), s ktorými trochu nešikovne spája mechanizmy „aha momentu“. Otázka potom je, či skutočne je jeho prístup využiteľný na „živých ľuďoch“ a nielen na typizované historické postavy a príbehy.

Bibliografie

Prameny

Amarhea Solaris – Šamanské semináře. (n.d.). Nalezeno [4.2.2019] na <http://www.samanka.cz/>.

Literatura

Clément, F. (2003). The Pleasure of Believing: Toward a naturalistic explanation of religious conversions. *Journal of Cognition and Culture* 3 (1), 69-89.

Lofland, J. & Stark, R. (1965). Becoming a World-Saver: A Theory of Conversion to a Deviant Perspective. *American Sociological Review* 30 (6), 862-875.

Ondrašínová, M. (2010). Jak uchopit „neuchopitelné“: Diskuze o detradicionalizované spiritualitě. In: Lužný, D. et al. (Eds.), *Individualizace náboženství a identita*. Praha: Malvern.

Pike, S. M. (2004). *New Age and Neopagan Religions in America*. New York: Columbia University Press.

Richardson, J. T. (2003). A critique of brainwashing claims about new religious movements. In: Lorne L. Dawson (ed.), *Cults and new religious movements. A reader*. Malden: Blackwell Publishing, 160-166.